

КАКО ЈЕ ХРИСТОС ТУМАЧИО СВЕТО ПИСМО?*

Едвард Ерл Елис

Апстракт: Јудаизам Христовој гоба је био религија усредсређена на Тору. Да би загодило икакву пажњу међу народом, Христово учење је морало да ипак биде усредсређено на Тору. Стога је било неопходно да Господ својим учењем – као и својим делима – покаже да се Његова порука и Његова месијанска личност налазе у складу са Светим Писмом. У својој егзегизи, Христос је користио и правила јеврејских рабина.

Кључне речи: Тора, Беседа на Тори, Канон Светог Писма, Стари Завеш, Нови Завеш, егзегиза, миграш, Израил, јудаизам

Хришћани су Јеванђеља одувек сматрали за поуздане водиче ка учењима Христовим. Данас постоје снажне историјске и литерарне основе које подржавају ону посвећеност која нам са знатним поуздањем омогућава да из Јеванђеља сјединимо Христове ставове и учења о различитим питањима. Оне обухватају:

- (1) утврђивање књига које сачињавају Господње Свето Писмо,
- (2) Његов став према овим списима и
- (3) методе и нагласке Његовог тумачења истих.

І Свето Писмо које је прихватио Христос

Пре стотинак година разрађена је теорија према којој је јеврејска Библија – наш Стари Завет – канонизирана у три етапе: Петокњиже, око 400. г. ст. ере, Пророци око 200. г. ст. ере, и Списи, укључујући Псалме и поучну литературу, на Сабору у Јамнију око 90. г. н. е.¹ Ова теорија је, што се тиче трећег дела, садржај јеврејске Библије Христових дана оставила неутврђеним.

*Ово је друго предавање које је јануара 1988. године Е. Е. Елис одржао на Крисвел Колеџу [Criswell College] у низу предавања под називом *Criswell Lectureship Series*.

Текст предавања, који је послужио као изворник за овај превод, објављен је под следећим насловом: Е. Earle Ellis, "How Jesus Interpreted His Bible", *Criswell Theological Review* 3.2 (1989), стр. 341-351. Чланак је, уз незнатне измене, прештампан у Е. Earle Ellis, *History and Interpretation in New Testament Perspective* (Biblical Interpretation Series, 54) Brill 2001, стр. 121-132, као и (под насловом "Jesus and His Bible", уз одређене допуне и појашњења) у књизи Е. Earle Ellis, *The Old Testament in Early Christianity: Canon and Interpretation in the Light of Modern Research*, Wipf & Stock Publishers 2003, стр. 125-138.

1 Н. Е. Ryle, *The Canon of the Old Testament* (London 21895), стр. 105, 119, 183.

Док се теорија о тростепеној канонизацији и даље нашироко прихвата, у претходне две деценије су је озбиљно критиковали јеврејски и протестантски истраживачи и, према мом мишљењу, потпуно је оборили.² Теорија је слаба из нарочито три разлога:

(1) Није заснована на одређеном сведочанству већ пре на претпоставкама, од којих су се неке данас показале сасвим погрешним.³

(2) За одређене старозаветне књиге ова теорија претпоставља позније датирање, рецимо за Књигу Проповедникову и Књигу Пророка Данила, а таква теза се више не може одржати.

(3) Теорија без оправдања претпоставља да је Сабор у Јамнију имао улогу да канонизује одређене књиге, али сведочанства предлажу да је овај сабор само потврдио каноничност књига које су одавно прихваћене а касније су их неки оспоравали.⁴

Значајно је то што старозаветне апокрифне књиге, које су римокатолици прихватили као канонске (или другоканонске, девтероканонске), нису биле укључене у јеврејске канонске збирке и нису навођене у кумранским списима из 1. века, Филоновим делима ни у Новом Завету. Све старозаветне књиге се јављају у Кумрану, изузев Књиге о Јестири, књиге која такође недостаје и у једном ранохришћанском списку канонских књига, која није цитирана у Новом Завету и коју су доводили у питање неки рабини и неки хришћански писци.⁵ Укратко, може се са неком извесношћу рећи да је Свето Писмо које је Христос прихватио и користио обухватало, са могућим изузетком Књиге о Јестири, Стари Завет који данас користе Јевреји и протестанти.

II Христов однос према Светом Писму

Христово коришћење Старог Завета почива на Његовом убеђењу да су ови списи откривење Божије кроз верне пророке, убеђењу које је одлучујуће за Његово тумачење Писма и које на бројним местима у Јеванђељима јасно израћа на површину. Погледајмо пет примера овог убеђења: Мт. 19, 4-5, Мк. 12, 24, Мт. 5, 17-18, Лк. 4, 3-12 и Јн. 10, 35.

Два примера Христовог односа према Писму се појављују у Његовим расправама са рабинима из других јеврејских религиозних странака. У питању о

2 E. E. Ellis, "The Old Testament Canon in the Early Church," *Compendia Rerum Judaicarum ad Novum Testamentum* (edd. S. Safrai et al.; Assen and Philadelphia 1974-, II i [1988]), 653-700. Уп. S. Z. Leiman, ed., *The Canon and Masorah of the Hebrew Bible* (New York 1974), стр. 254-61 (J. P. Lewis); *ibid.*, *The Canonization of Hebrew Scripture* (Hamden, CT 1976); R. T. Beckwith, *The Old Testament Canon of the New Testament Church* (Grand Rapids 1985).

3 На пример, сведочанство Јосифа Флавија (са. А.Д. 90; *Ag. Ap.* 1.38-42) оодавно утврђеном, универзално прихваћеном јеврејском канону Писма не може се једноставно одбацивати као секташко становиште.

4 Уп. Leiman, *Bible*, нап. 2; R. C. Newman, "The Council of Jamnia and the Old Testament Canon," *WTJ* 38 (1976), стр. 319-49.

5 Књига о Јестири недостаје у списку Мелитона, епископа Сардског (око 170. г.), који се наводи код Јевсевија, *Hist. Eccl.* 4.26.13 и даље. За критику Књиге о Јестири међу рабинима, уп. *Megilla* 7a; *Sanh.* 100a; за критику исте међу неким хришћанским групама, уп. T. Noldeke, "Esther," *Encyclopaedia Biblica* (4 vols.; ed. T. K. Cheyne; London 1899-1903) 2.1407.

разводу које су покренули фарисеји, Христос наводи Пост. 1, 21 и 2, 24 као одлучујуће текстове:

Нисте ли читали да је њих Творац
од почетка створио мушко и женско?
И рекао: „ . . . биће двоје једно тело.“

Мт. 19, 4-5

Вредна помена за нашу расправу је и чињеница да је, према Матеју, Христос поистоветио коментар писца Постања са Божијим изразом. Односно, да се карактеристика Писма као Речи Божије не односи само на „овако вели Господ“ пасусе.

У расправи о васкрсењу са садужејима,⁶ Христос на следећи начин показује њихове заблуде:

Варате се,
не знајући Писма
ни силе Божије.

Мт. 22, 19 = Мк. 12, 24

Овде треба обратити пажњу на две ствари. Прво, будући да су ови учени писмозналци по правилу напамет учили Свето Писмо, Христос њихове богословске погрешке не приписује непознавању речи Светога Писма већ недостатку разумевања њиховог значења. Односно, особина Писма као „Речи Божије“, његове божанске истине, не проналази се само цитирањем Библије већ распознавањем њеног правог смисла. Друго, садужејско незнање Писма је скопчано са њиховим скептицизмом о моћи Божијој да подигне оне који су се у смрти вратили у прах. Попут неких либералних хришћана данас, они су очигледно дозволили (епикурејским) философским догмама да им затворе умове за учења пророка.⁷

У Беседи на гори, Христос супротставља своје учење ономе што су његови слушаоци чули раније. На пример,⁸

Чули сте како је казано старима: Не убиј; . . .
А ја вам кажем
да ће сваки који се гњеви на брата свога
бити крив суду. . .

Мт. 5, 21-22

⁶ Мт. 22, 23-33 = Мк. 12, 18-27 = Лк. 20, 27-40. Ако претпоставимо да је Лука писао независно од Матеја, ова два Јеванђеља се ослањају на други извор, Q-предање, поред њиховог (претпостављеног) коришћења Марковог Јеванђеља. Ово је очевидно из сагласности између Матеје и Луке у вези са овом епизодом – а насупротив Марку.

⁷ Рабинска традиција повезује садужејско порицање васкрсења са епикурејском филозофијом. Уп. м. Sanh. 10:1; *Ros. Has.* 17a; K. G. Kuhn, ed., *Sifre zu Numeri* (Stuttgart 1959), стр. 328 (Section 112 on Num 15:31); J. Neusner, ed., *The Fathers According to Rabbi Nathan* (Atlanta 1986), стр. 47-48 (ARN 5). За више, уп. M. Hengel, *Judaism and Hellenism* (2 vols.; London 1974) 1.143; Str-B 1.885, 4.344. С поштовањем према Е. Шуреру [E. Schurer], *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ. New Edition* (3 vols. in 4; Edinburgh 1973-87) 2.391f., садужејско оспоравање васкрсења није било просто развијање старозаветних схватања, чак ни оних из Књиге Проповедникове (уп. Проп. 12, 14).

⁸ Уп. Мт. 5, 21.27.31.33.38.43.

Неки сматрају да је Христос свој ауторитет поставио на супрот ауторитету Светог Писма,⁹ али нека разматрања искључују овакво схватање ствари. На првом месту, (1) као што смо видели у приказима изнад, Христос Писмо никада није схватао теоретски већ као конкретну поруку у њеном исправном значењу и примени. Стога, у расправи о разводу (Мт. 19, 3-9), која је такође једна од антитеза у Беседи на гори (Мт. 5, 31-32), он оспорава фарисејско позивање на Пнз. 24, 1 и даље, тврдећи да су Пост. 1, 12 и 2, 24 главни текстови за начела о којима се говори. Чинећи ово, Он следи добру рабинску праксу, не поричући особину „Речи Божије“ било којем одељку већ износиће разлоге против традиционалног коришћења Пнз. 24 као одељка који је одређујући за брачне односе.¹⁰

Тако је и са заповешћу „Не убиј“: Христос не износи разлоге против заповести коју је Бог дао кроз Мојсија – већ против традиционалног ограничавања ове заповести на убиство у дословном смислу. На приговор да се у тексту каже „не убиј“, одговорио бих онако како је извесни рабин једном рекао својим ученицима: „Добро, научили сте да читате. Сада идите и научите да тумачите“.¹¹

Друга замерка на схватање антитеза у Беседи на гори – у смислу да је Христос оспорио или заобишао Писмо – јесте (2) уводни образац којим се најављује библијски текст: „Чули сте како је казано старима“. Колико ми је познато, овај уводни образац никада није коришћен ни у хришћанству ни у јудаизму у смислу да уведе у Писмо на овај начин, у његову истинску сили као Речи Божије.¹² Ове речи, „чули сте“, истичу усмено читање и тумачење Писма које су Христови слушаоци обично слушали у синагоги,¹³ и ове речи показују како у Беседи на гори Христос противставља своје учење традиционалним тумачењима Писма познатим Његовим слушаоцима. Ово је особена црта Господњих учења која можда достиже своју највишу тачку у Његовим оптужбама против извесних јеврејских верских службеника и богослова: „Укидисте заповест Божију за предање своје“.¹⁴ Овај закључак појачава чињеница да наводи у Беседи на гори понекад обухватају јасно небиблијска тумачења, на пример:

⁹ Тако сматра, на пример, R. A. Guelich, *The Sermon on the Mount* (Waco 1982), стр. 182-185.

¹⁰ Не да је један одељак исправан а други погрешан већ су оба исправна у различитом смислу. Дозвољавање развода (Пнз. 24, 1, 3) је Реч Божија за одређену рђаву ситуацију, због „окорелости срца“; међутим, коришћење овог одељка као регулативног начела за брак је представљало погрешну употребу текста.

¹¹ Уп. D. Daube, *The New Testament and Rabbinic Judaism* (London 1956), стр. 428 и даље. Он бележи бројне изреке које су сличне овој иако не и ову коју имам у сећању али је тренутно не могу лоцирати.

¹² Израз „казано је“ (ἐρρέθη) из Мт. 5, 31 је тако коришћен и на другим местима (Рим. 9, 12), али претходна реченица, „чули сте како је казано“, разјашњава да је овде ова реч само скраћивање дуже формуле. Уп. Daube, (нап. 11) стр. 62.

¹³ Уп. Daube, стр. 55 (нап. 11): „У рабинским расправама, *shome'a 'ani*, 'чујем', 'разумем', или тачније 'могао бих да разумем', претходи тумачењу Писма које, иако је разумљиво, ипак мора бити одбачено“.

¹⁴ Мт. 15, 6 = Мк. 7, 13. Могуће је (али не и вероватно) да Христос овде такође одбацује гледиште које су формулисали неки познији рабини, према којем је усмено предање потекло са Синаја као и богонадахнуто тумачење Писма. Уп. W. D. Davies, "Canon and Christology," *The Glory of Christ in the New Testament* (ed. L. D. Hurst and N. T. Wright; Oxford 1987), стр. 19-36, 30-31.

Љуби ближњега својега,
и мрзи непријатеља својега.

Мт. 5, 43

Друга заповест се не налази у Старом Завету већ је део тумачења Писма из Кумрана.¹⁵

Трећи и можда најважнији приговор предложеном тумачењу је (3) одељак из Мт. 5, 17-18, који је предговор овом делу Беседе на гори:

Не мислите да сам дошао
да укинем Закон или Пророке;
нисам дошао да укинем (καταλῦσαι)
него да испуним.
Јер заиста вам кажем: Док не прође небо и земља,
неће нестати ни најмањег словца или једне црте из Закона
док се све не збуде.

Матеј је без сумње знао да су неки читаоци могли да разумеју антитезу из Беседе на гори као Христово супротстављање Светом Писму. Да би спречио такво схватање, он укључује ову изричиту објаву Господњу о ненасилном карактеру библијског учења. Овај стих је врло сличан Христовим речима из објашњења у Јн. 10,35: „Писмо се не може укинути“ (λυθῆναι).¹⁶

„Закон и пророци“ овде, као и на другим местима,¹⁷ представљају читав Стари Завет. Христос се не открива само као објавитељ Божије Речи већ и као објавитељ Себе као Онога у коме Стари Завет налази своје испуњење.

Христос испуњава Стари Завет на два начина. Својим тумачењем, Он раскрива његово истинско и коначно (есхатолошко) значење. У својој личности и у свом деловању, Он испуњава истинску сврху старозаветних пророштава и циљ старозаветне историје спасења.

III Употреба Хилелових правила

Чувени раби Хилел (живео до око 10. г. после Христа), који је подучавао Светом Писму отприлике једну генерацију пре службе нашег Господа, установио је седам правила или начела за тумачење Библије. Нека од њих, на пример тумачење на основу контекста (Правило 7), дошла су до нас практично неизмењена. Хилелова правила су закључке и аналогии изводила из Писма, а нека од њих је у свом тумачењу Библије користио Христос. Размотрићемо следеће примере:¹⁸

¹⁵ 1QS 1:3f., 10.

¹⁶ Израз „укинути“ (λυθῆναι, Јн. 10,35) има ово значење. Уп. Str-B 2.542f (нап. 7); С. К. Barrett, *The Gospel According to St. John* (London 1956), стр. 319-320.

¹⁷ Уп. Рим. 3, 21 са 4, 7; „Закон“ може да се односи на читав Стари Завет (уп. Рим. 3, 19 са 3, 10-18); исти је случај и са изразом „пророци“ (уп. Дап. 13, 27; 26, 27).

¹⁸ За Хилелова правила и рабинско објашњење и излагање истих, уп. Tosefta, Sanh. 7:11; JAbot R. Nat. 37, 10. Уп. *The Tosefta*, ed. J. Neusner (6 vols., New York 1977-86); Neusner (n. 7); M. Mielziner, *Introduction to the Talmud* (New York 1968 [¹1894]), стр. 123-129; H. L. Strack, *Introduction to the Talmud and Midrash* (New York ⁵1959 [¹1887]), стр. 93-98. За друге

Правило 1: קָל הַחֹמֶר, закључак из мањег и већег, *a fortiori*.

Погледајте гавране како не сију, нити жању...

и Бог их храни. (Пс. 147, 9)

А колико сте ви претежнији од птица!

Лк. 12, 24

Није ли написано у Закону вашем:

Ја рекох, богови сте? (Пс. 82, 6)

Кад [Бог] оне назва боговима, којима реч Божија би дата...

како ви говорите: хулиш,

зато што рекох: Ја сам Син Божији? (Пс. 2, 7)

Јн. 10, 34f.

Из библијског стиха који учи да се Бог брине за најмање од својих створења, Христос изводи *a fortiori* закључак да се овај одељак такође односи и на Његове ученике. Из стиха који се читавом народу Божијем обраћа као „боговима“, Он изводи *a fortiori* закључак да се назив „Син Божији“ односи на Онога кога је Бог послао на свет.¹⁹

Правило 2: וְגִיּוֹרָה וְשֵׁהּ, одговарајућа одредба, закључак који се изводи из сличног места (речи и израза) у Писму.

Догоди се пак у другу суботу...

ученици његови тргали су класје, трли га рукама и јели.

А неки од фарисеја рекоше им:

Зашто чините што се не сме чинити у суботу? (Изл. 20, 10)

Исус рече, . . . [Давид] уђе у у дом Божији,

и узе хлебове предложена, и једе,

и даде онима што беху с њим, (1. Сам. 21, 1-6)

које никоме није било допуштено јести

сем једино свештеницима (Лев. 24, 9) . . .

Син Човечији је господар и од суботе.

Лк. 6, 1-5

Давид, који је царство примио од Господа (1. Сам. 15, 28), био је невин када је са онима који су били са њим прекршио Закон једући од хлебова предложена; Син Човечији, који је такође примио царство од Бога (Дан. 7, 13 и даље), такође је невин када су они који су са њим прекршили суботњи закон у сличним околностима.

Правило 3: אֲב מִכְתוּב אֶחָד, грађење сродности на основу једног одељка, опште начело изведено из учења које је садржано у једном стиху.

примере из Новог Завета, уп. Ellis (n. 2); *ibid.*, *Paul's Use of the Old Testament* (Grand Rapids 1985), стр. 41 и даље.

¹⁹ То да је Христос (према јеванђелском приказу) себе одредио као „Сина Божијег“, тј. као Месију, такође се претпоставља питањем првосвештеника у Мк. 14, 61 и даље = Мт. 26, 63 и даље. Петрово исповедање сличног Христовог учења пред ученицима наједном је постало општепознато. Уп. S. Kim, *The Son of Man as the Son of God* (Tubingen 1983), стр. 1-6.

А да мртви устају, и Мојсије показа код купине
када назива Господа Богом Авраамовим . . . (Изл. 3, 6; 15)
Бог није Бог мртвих него живих.

Лк. 20, 37f.

Бог није Бог мртвих; штавише, Он је потврдио свој заветни однос са мртвим Авраамом. Стога, закључује Христос, Он свакако намерава да подигне Авраама из мртвих. Из овог одељка може се извести закључак о васкрсењу свих мртвих који су имали сличан заветни однос са Богом.²⁰

Правило 7: **וְכִי יִבְרַח הַלֵּל מִדְּמֵי יָדָיו**, тумачење речи или пасуса које се изводи из контекста.

Нисте ли читали да је њих Творац од почетка
Створио мушко и женско? (Пост. 1, 27)
И рекао: . . . прилепиће се [човек] жени својој
и биће двоје једно тело. (Пост. 2, 24)
Тако да нису више двоје, него једно тело;
а што је Бог саставио човек да не раставља.
Рекоше му [фарисеји]: Што онда Мојсије заповеди
да се даде књига отпусна и да се она отпусти? (Пнз 24, 1-4) . . .
[Христос рече] по окорелости срца вашег . . .
а из почетка није било тако.

Мт. 19, 4-8

Приликом стварања је Бог брак установио као нераскидиву заједницу. Овај контекст, закључује Христос, има првенство над каснијим одредбама о разводу.

Нисмо наводили примере уопштеног начела изведеног из учења два стиха (Правило 4), закључка за одређени пример изведеног из општег начела и обратно (Правило 5) или закључка изведеног из аналогног одељка (Правило 6). Међутим, примери наведени изнад су довољни да покажу како је Христос у свом тумачењу Писма – у већини случајева имплицитно – користио Хилелова правила. Нису сва Хилелова правила јасно засведочена у Јеванђељу, и правила која Христос примењује изгледају мање стилизована него она у познијим рабинским списима. Међутим, правила су присутна и образују део ерминевтичког оквира Господњег тумачења Писма.

Мноштво ранијих критичара Јеванђеља претпоставља да је Христос изустио језгровите тврдње и да библијске референце и тумачења готово увек представљају постваскрсне ('postresurrection') творевине Цркве.²¹ С тим у вези историјски развој се читава уназад. Овде се делимично рефлектује погрешна дихотомија између Христа – апокалиптичког пророка и Христа – учитеља; делимично, овде

20 За детаљнију студију, уп. Е. Е. Ellis, *The Gospel of Luke* (Grand Rapids 1987), стр. 234-237.

21 На пример, R. Bultmann, *History of the Synoptic Tradition* (Oxford 1963 [1921]), стр. 46-50; уп. стр. 16f., 26f., passim. Уп. J. W. Doeve, *Jewish Hellenistics in the Synoptic Gospels and Acts* (Assen 1954), стр. 178: „Класификације којима су се служили Дибелијус и Бултман . . . нису сродне грађи. Јер су оне су добијене из грчког света а не из јеврејског . . .“.

недостаје разумевање јеврејског контекста Христове службе. На пример, Христово учење против развода пред слушаоцима не би имало снаге уколико не би било засновано на Писму, и тиме би успешно побијало традиционално тумачење Мојсијевог учења по овом питању. Стихови из Пнз 13, 1-3, под условом да се будући пророци сложе са Мојсијевим учењем,²² били су исувише важан део јеврејске свести да би се једна пророчка личност запитала о ономе што сав народ изговара или о томе што чак наводи издвојене одељке из Светог Писма. Оно што је било неопходно је био мидраш, објашњење, у којем су различити библијски текстови дозивани у помоћ да би се разумео одређени текст.²³ То што је Христос ово чинио, и то што је чинио ово са влашћу која је превазилазила ауторитет обичног књижевника или „учитеља Писма“, изазивало је задивљеност слушалаца.²⁴ Тако је, на пример, објашњење из Мт. 19, 3-9 које представља ауторитативну основу Христовог учења о разводу, а њега објава у Мт. 5, 31ff. сажима, и на њој оно почива. Христово библијско изложење на другим местима је попут подлоге Његовог учења и синоптичког предања,²⁵ и из критичке перспективе не може се сматрати творевинама јеванђелских традиционалиста [‘Gospel traditioners’].

Два обрасца тумачења која се могу наћи у рабинским списима се такође јављају и у Христовим тумачењима која су, заправо, међу најранијим постојећим примерима овог облика егзегетског дискурса. То су *proem* мидраш и *yelammedenu* мидраш.²⁶ Пример првог облика јавља се у Мт. 21, 33-46.²⁷

33 — Уводни текст: Ис. 5, 1 и следећи стих.

34-41 — Објашњење посредством параболе, повезане са уводним и завршним текстовима речју λίθος (42, 44, уп. 35; Ис. 5, 2, ἄρτος); уп. οἰκοδομεῖν (33, 42).

42-44 — Закључни текстови: Пс. 118, 22f.; Дан 2, 34f., 44f.

22 Пнз. 13, 1-5 и суд који се тамо призива на лажне пророке је наново преликано у Свитку Храма [‘Temple Scroll’] (11QTemple 54:8-18) и на њега се упућује у CD 12:2f.; *m. Sanh.* 7:4 и примењује се на Христа у *Sanh.* 43a; уп. Јустин [Философ], *Дијалој* 69. Уп. Str-B 1.1023f; A. Strobel, *Die Stunde der Wahrheit* (Tubingen 1980), стр. 81-94; W. A. Meeks, *The Prophet-King* (Leiden 1967), стр. 47-57. Захтев за „знаком“, који су Христу упутили јеврејски верски прваци (Мк. 8, 11), такође претпоставља сумњу или убеђење да је Он лажни пророк и да су Његова чуда дело демона (Мк. 3, 22). Уп. W. L. Lane, *The Gospel According to Mark* (Grand Rapids 1974), стр. 277f.

23 Doeve, *Jewish Henneneutics*, стр. 115f. (нап. 19): за јеврејски ум, „то није издвојени пасус, истргнути текст, који има тежину, који показује нешто.“ ... „Реч постаје сведочанство нечега другог пошто неко изведе њено значење помоћу других делова Писма.“

24 Уп. Daube, “Rabbinic Authority,” стр. 212-213 (нап. 11).

25 Неколико Христових тумачења се налази код Марка и у Q-предањима [‘Q traditions’], на пример, Мк. 4, 10-12; 12, 1-12; 12, 18-27; 12, 28-34; 12, 35-37.

26 За рабинске примере ова два типа мидраша, види *Pesikta de Rab Kahana*, ed. W. G. Braude and I. J. Kapstein (Philadelphia 1975), стр. xf., xxviii-xxxvii, xlix, passim; *Pesikta Rab-bati*, ed. W. G. Braude (2 vols; New Haven, CT 1968), 1.3-5, 17, 26, passim. Иако су сакупљени касније, ови мидраши углавном су дело рабинâ из 3. и 4. века. Уп. S. Maybaum, *Die altesten Phasen der Entwicklung der jüdischen Predigt* (Berlin 1901), стр. 1-27; E. E. Ellis, “Quotations in the New Testament,” *International Standard Bible Encyclopedia. Revised Edition* (4 vols.; ed. G. W. Bromiley; Grand Rapids 1979-1988), 4.18-25.

27 Матеј и Лука (20,9-19) користе и Мк. 12, 1-12 и Q предање, као што показује њихово слагање, а наспрот Марку.

Уводни (*proem*) текст се своди на алузију; кључна реч („камен“) је изостављена, али је референца на Ис. 5 јасна. Код Марка је један од закључних текстова (Данило 2) изостављен, али је задржан из Q *Vorlage* као алузија на Матеја и Луку. Овај образац је слободнији него код каснијих, стилизованијих *proem* мидраша у рабинским списима, али овај заједнички корен је прилично очевидан.

Мидраш *yelammedenu rabbenu*²⁸ је сличан *proem* обрасцу, осим што је уводни текст образован питањем и контрапитањем. Пример се налази у Мт. 12, 1-8.²⁹

1 — Тема

2 — Библијско питање фарисеја (Изл. 20, 10, алузија)

3f. — Христово контрапитање (1. Сам. 21, 7[6]) и коментар

5f. — Христово друго контрапитање (Бр. 28, 9) и коментар

7a — Закључни текст (Ос. 6, 6)

7b-8 — Примена

Укратко, коришћење *yelammedenu* обрасца тумачења јесте детаљна и сложена расправа између Христа и јеврејских верских првака око истинског значења Писма за тадашње владање. Премда то сада не може бити обрађено, (1) есхатолошка и христолошка Христова ерминевтика (Мт. 12, 6.8) налази се у средишту сукоба између Његових гледишта и традиционалног тумачења Писма код фарисеја. У исто време (2) Христос поражава фарисеје на њиховом терену показујући, егзегетски, да је подређивање и релативизовање ритуалних закона насупрот моралном закону препознато у Писму чак и у старозаветна времена (Мт. 12, 4f., 7).

IV Закључак

Христово тумачење Светог Писма производи из Његовог прихватања кано-на свештених књига прихваћених у главном току јудаизма Његовог доба и из Његовог одлучног убеђења да су ови списи, правилно схваћени, били израз ума Божијег кроз верне пророке. Излагање прихваћеног Писма, стога, јесте сума и суштина Христове поруке, и у учењу Његових следбеника и у спорењу са Његовим противницима. Ово је подједнако тачно чак иако су јеванђелски традиционалисти (“*Gospel traditioners*”) и Јеванђелисти, због *inter alia* (лат. „између осталог“ – *йрим. йрев.*) ограничења простора, сажели, згуснули или изоставили библијске референце које су изворно образовале основу Христових учења.

²⁸ יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ – „нека нас наш раби поучи“. За дискусију о преклу обрасца уп. J. W. Bowker, “Speeches in Acts: A Study in Proem and Yelammedenu Form,” *NTS* 14 (1967-68), стр. 96-111.

²⁹ Паралеле код Марка 2, 23-28 и Луке 6, 1-5 су изгубиле део тумачењског обрасца, показујући да је Матеј сачувао најранији облик предања. За више примера уп. Мт. 15, 1-9; 19, 3-8; Лк. 10, 25-37; Е. Е. Ellis, *Prophecy and Hermeneutic* (Tubingen and Grand Rapids 1978), стр. 158 и даље. За примере из рабинских списа, уп. *Pesiq. R.*, 1.3 (нап. 26) и наведене *Piskas*. У Јеванђељима је овај образац обично скоришћен у Христовим расправама са противницима, али такође може бити коришћен, као у рабинским списима, у поукама које је Христос упућивао својим слушаоцима; уп. Мт. 11, 7-15.

Противно неким погрешно увереним савременим тумачима, у Јеванђељима Христовим не постоји никакав наговештај супротстављања Тори, Закону Божијем, Старом Завету. Увек је у питању Христово истинско излагање Писма, насупрот погрешном схватању и/или погрешној примени истог код водећих познавалаца Писма Његовог времена. Ово постаје очигледно у Христовим сусретима са таквим рабинима, у бројним расправама за чији помен се Јеванђелисти брижно старају.

Јудаизам Христовог доба је био религија усредсређена на Тору ("Torah-centric"). Да би задобило икакву пажњу међу народом, Христово учење је морало да такође буде усредсређено на Тору. Стога је било неопходно, не само због Христовог става о Закону као Речи Божијој и о себи као испуњењу тог Закона, већ и из практичних разлога, да Господ својим учењем – као и својим делима – покаже да се Његова порука и Његова месијанска личност налазе у континуитету са израиљским древним речима добијеним од Бога, као њихово испуњење. У овом референтном оквиру се проналази смисао Христовог тумачења Светог Писма.

превод са енглеског:
Маријана и Срећко Петровић

HOW JESUS INTERPRETED THE BIBLE?

E. Earle Ellis

Summary: The Judaism of Jesus' day was a Torah-centric religion. To gain any hearing among his people Jesus' teaching also had to be Torahcentric. Thus it was necessary, not only from his own conviction of the Law as the word of God and of himself as the fulfilment of that Law but also from practical considerations, that our Lord show by his teachings as well as by his acts that his message and his messianic person stood in continuity with and in fulfilment of Israel's ancient word from God. It is in this frame of reference that one finds the meaning of Jesus' interpretation of his Bible.

Key words: Torah, Law of God, Sermon on the Mount, Canon of the Old Testament, New Testament, interpretation, midrash, Israel, Judaism